

راهنما در دهها مشاوران
برای پرورش هویت
دانش آموزان در
دنیای مجازی

چکیده

هدف این نوشتار مطالعه شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی و ارائه مدل کاربردی برای مشاوران مدرسه‌های امروز به منظور مدیریت و هدایت رفتار دانش‌آموزان در دنیای مجازی است. تجربه‌ها نشان داده‌اند که برای مصونیت‌بخشیدن به دانش‌آموزان در برابر خدشه‌دار شدن هویت آن‌ها در شبکه‌های اجتماعی مجازی، مشاوران مدرسه‌ها همواره باید بکوشند به منظور حمایت‌های شناختی، عاطفی، مهارتی - حرکتی، فراشناختی و فراکنشی دانش‌آموزان، گروه‌های مجازی تشکیل دهند و راه‌اندازی کنند. در چنین حالتی امکان می‌یابند، ضمن جذب آن‌ها در گروه‌هایی که با هدف رشد و پرورش آن‌ها تشکیل داده‌اند، از آسیب‌های احتمالی که هویت آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند، جلوگیری به عمل آورند.

کلیدواژه‌ها: مدیریت رفتار دانش‌آموزان، فضای مجازی، مشاوران پاسخگو، مسائل اخلاقی

هویت‌حقیقی در دنیای مجازی

راهنمادهایی برای حمایت از دانش‌آموزان

■ فرهاد شفیع پور مطلق

دانشیار گروه مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات

مقدمه

دانش‌آموزان مثل سایر افراد همواره در پی پاسخ‌گویی به این سؤال مهم هستند که: «من کیستم؟» یافتن پاسخ برای این سؤال می‌تواند مشخص کند که هویت آن‌ها چیست. از این رو برای آنکه هویت خود را به دیگران ثابت کنند، به دنبال آن‌اند که ابراز وجود کنند و خود را به دیگران نشان دهند. ابراز وجود از داشتن اعتماد به نفس و روحیه اجتماعی حکایت دارد و نشانگر سلامت روحیه و روان است. دانش‌آموزانی که دچار افسردگی و گوشه‌گیری‌اند و یا به شدت درون‌گرا هستند، از اجتماع و گروه دوستان و هم‌سالان گریزان‌اند. هیچ‌گاه به دنبال ابراز وجود نیستند و اعتماد به نفس چندانی ندارند.

ابراز وجود دانش‌آموزان در جمع دوستان و هم‌سالان، و به عبارت بهتر، در اجتماع معنا و مفهوم پیدا می‌کند. ابراز وجود هیچ‌گاه در خلوت و خارج از اجتماع معنای ندارد و قابل درک هم نیست. در گذشته و قبل از گسترش فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، این فضای واقعی بود که بیشتر

دانش‌آموزان در آن فعالیت داشتند و به هر شکلی سعی می‌کردند که در آن خودی نشان دهند و به قولی ابراز وجود کنند. اما با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و سازوکارهایی که در این رابطه توسعه پیدا کرده‌اند، فضای واقعی به فضای مجازی تبدیل شده است. از این رو کانال‌ها و شبکه‌های مجازی شکل گرفتند. به این ترتیب شرایطی برای همه افراد از جمله دانش‌آموزان فراهم شد که توانستند وارد آن شوند و فعالیت کنند.

متأسفانه از یک سو گسترش فضای مجازی و از سوی دیگر پدیدار شدن ویروس «کووید ۱۹» طی دو سال گذشته موجب آن شده است که فعالیت‌های افراد در شبکه‌های مجازی مثل «تلگرام»، «واتس‌آپ» و به ویژه «اینستاگرام» به‌طور جدی فزونی یابد؛ تا حدی که حتی به شکلی از اعتیاد درآمده است. در نتیجه حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی به شدت گسترش یافته است. البته یکی از عواملی که دانش‌آموزان را درگیر فضای مجازی کرده، تغییر شکل آموزش از حضوری به صورت مجازی و

الکترونیکی بوده است. اما به هر حال مسئله این است که فضای مجازی برای دانش‌آموزان به فضای واقعی تبدیل شده و به‌طور شگرفی برای آن‌ها ارزشمند است؛ تا حدی که بر تشکیل هویت آن‌ها اثرگذار شده است.

در ادامه این مقاله، ابتدا به سازه‌های مؤثر بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان می‌پردازیم و سپس به نحوه مدیریت رفتار آن‌ها در دنیای مجازی توسط مشاوران مدرسه‌ها اشاراتی داریم.

سازه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی

یکی از سازه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی «شکل ارتباط» در این دنیای نوظهور است. اینترنت به افراد هویتی نامعلوم می‌بخشد و نظارتی همچون نظارت دنیای واقعی هم بر آن حاکم نیست. همین موضوع باعث می‌شود که افراد دچار نوعی آزادی لجام‌گسیخته در روابط شوند. دختران و پسران با ورود به دنیای جدید به راحتی می‌توانند با جماعتی ارتباط برقرار کنند، بدون آنکه نگران محدودیت‌های عرفی، اخلاقی و یا قانونی باشند. این ارتباط بدون وجود هیچ عامل کنترل‌کننده‌ای شکل و هویت تازه‌ای به خود می‌گیرد. ممکن است اتفاقاتی رقم بخورند که اولاً در دنیای واقعی به دلایلی همچون ترس از آبرو، خانواده، جامعه، دین و... هرگز امکان شکل‌گیری آن‌ها با این شکل و شمایل وجود نداشته باشد، و درثانی در گذر زمان، همان مشکلات ارتباطی رایج در دنیای واقعی، بلکه به مراتب بدتر از آن برای این افراد رقم بخورد. این موضوع رفته‌رفته بر سبک روابط افراد تأثیری منفی می‌گذارد و ممکن است به تدریج سطح و نوع ارتباطات در دنیای واقعی را هم تحت تأثیر قرار دهد. از جمله، ارتباط آزاد با جنس مخالف را به شکل عادی درآورد که با «سبک زندگی» ما در تقابل است. یکی دیگر از سازه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی «وسعت ارتباط» است.

از آنجا که امکان ارتباط در دنیای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به‌مانند دنیای واقعی محدودیت ندارد و قلمرو آن قائم به مکان و زمان نیست، بیشتر دانش‌آموزان میل دارند که در آن با دیگران ارتباط برقرار کنند. به این ترتیب شبکه‌های اجتماعی مجازی زمینه‌ساز نگرشی نوین در تعامل و ارتباطات انسانی شده‌اند. این شبکه‌ها، با از بین بردن فاصله‌های زمانی و مکانی، ارتباط افراد را با یکدیگر در تمام نقاط دنیا برقرار می‌سازند. ارتباطات در فضای مجازی با افراد مجازی و با هویت‌های مجازی و ساختگی، علاوه بر ایجاد بحران هویت در فرد، باعث غفلت فرد در ارتباط چهره به چهره با افراد واقعی می‌شود.

سازه تأثیرگذار دیگر بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی «شکل ارتباط» است. شکل ارتباط در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی انعطاف‌پذیری دارد و می‌تواند

به هیچ وجه ممکن نمی‌توان مانع ورود دانش‌آموزان به فضای مجازی شد، لذا وظیفه مهم مشاوران در جهان امروز مدیریت رفتار دانش‌آموزان در فضای مجازی است. لذا به این منظور باید به این امور اقدام عاجل کنند: ۱. تشکیل گروه‌های مجازی به منظور حمایت عاطفی، ۲. تشکیل گروه‌های مجازی به منظور حمایت شناختی، ۳. تشکیل گروه‌های مجازی به منظور حمایت فرا شناختی، ۴. تشکیل گروه‌های مجازی به منظور حمایت مهارتی - حرکتی، ۵. تشکیل گروه‌های مجازی به منظور حمایت فراکنشی

صوتی، تصویری، نوشتاری و یا ترکیبی از آن‌ها باشد. از این‌روست که برای افراد از جمله دانش‌آموزان جذابیت دارد.

یکی دیگر از سازه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی «جذابیت فضا» است. فضای مجازی به گونه‌ای است که به راحتی می‌توان از «آیکون‌ها» و رنگ‌های گوناگون برای طراحی آن استفاده کرد که موجب جذاب‌شدن آن می‌شود. برای این انعطاف‌پذیری از بابت رنگ و آیکون صرف هزینه‌های سنگین هم نیاز نیست.

این شرایط موجب شده است که نقشک‌ها (آیکون‌ها) وب‌گاه‌های متنوعی طراحی و ساخته شوند و نظرات مخاطبان را جلب کنند.

این در حالی است که در دنیای واقعی این امکان به‌سادگی میسر نیست و بابت آن باید هزینه‌های زیادی کرد.

از سازه‌های تأثیرگذار دیگر بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی «امکانات فضا» است. از آنجا که فضای مجازی می‌تواند پاسخ‌گوی نیازهای آموزشی، علمی، و به‌ویژه تفریحی و روان‌شناختی دانش‌آموزان باشد، میزان مراجعه و حضور در فضای مجازی دائم رو به فزونی است.

اما در مصونیت‌بخشیدن به دانش‌آموزان در برابر خدشه‌دارشدن هویت آن‌ها در فضای مجازی، مشاوران مدرسه‌ها نقش مهمی برعهده دارند. ایشان باید بکوشند رفتار دانش‌آموزان در دنیای مجازی را مدیریت و هدایت کنند؛ به گونه‌ای که از آلودگی‌هایی که گاه در این فضا وجود دارند، بپرهیزند.

راهبردهای مشاوران مدرسه‌ها برای مدیریت رفتار دانش‌آموزان در دنیای مجازی

مشاوران مدرسه‌ها باید همواره برنامه‌ریزی کنند تا رفتار دانش‌آموزان را در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی موجود در آن هدایت و مدیریت کنند. در اینجا به برخی از این راهبردها اشاره می‌کنیم:

۱. راه‌اندازی گروه‌های مجازی به منظور حمایت شناختی برای هدایت و مدیریت رفتار دانش‌آموزان در فضای مجازی لازم

است که مشاوران مدرسه‌ها در شبکه‌های اجتماعی مجازی مجاز و مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش ورود پیدا کنند و به بهبود درک و فهم دانش‌آموزان درباره مسائل اجتماعی، اخلاقی و تربیتی بپردازند و فرصت‌هایی برای آن‌ها فراهم سازند که به تحلیل این مسائل براساس تفکر هر چه بیشتر اقدام کنند. در چنین حالتی قوه ارزیابی دانش‌آموزان در خصوص مسائل اجتماعی، اخلاقی و تربیتی تقویت می‌شود.

۲. راه‌اندازی گروه‌های مجازی به منظور حمایت عاطفی

لازم است مشاوران مدرسه‌ها هر چه بیشتر با دنیای مجازی و شبکه‌های اجتماعی آشنا شوند و به منظور مدیریت رفتار دانش‌آموزان خود در شبکه‌های مجازی مجاز و مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش حضوری فعال داشته باشند. به این منظور و برای جذب دانش‌آموزان به گروه‌هایی که در این شبکه‌های اجتماعی تشکیل می‌دهند، فضایی پرشور و نشاط برای آن‌ها فراهم سازند که همواره برای آن‌ها دلگرم کننده، امیدوارکننده و پاسخ‌گوی نیازهای احساسی و هیجانی آن‌ها باشد.

۳. راه‌اندازی گروه‌های مجازی به منظور حمایت مهارتی - حرکتی

بی‌تردید یکی از وظایف مشاوران مدرسه‌های امروز تقویت دانش‌آموزان در بُعد مهارتی - حرکتی است. به این منظور لازم است که با حضور فعال در شبکه‌های اجتماعی مجاز و مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش و تشکیل کارگروه‌های لازم در این خصوص، به آموزش مهارت‌های زندگی تحصیلی، خانوادگی، اجتماعی و کسب‌وکار به دانش‌آموزان اقدام ورزند.

۴. راه‌اندازی گروه‌های مجازی به منظور حمایت فراکنشی

یکی دیگر از راهبردهای مورد استفاده برای مشاوران مدرسه‌های امروز برای مصونیت‌بخشیدن به دانش‌آموزان در برابر خدشه‌دار شدن هویتشان در فضای مجازی، «حمایت فراشناختی» است. به این منظور باید تلاش کنند با تشکیل کارگروه‌هایی برای دانش‌آموزان در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجاز و مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش، همواره با ارتقای سطح اطلاعات آن‌ها، میزان آگاهی‌های آن‌ها را در خصوص محیطی که در آن زندگی می‌کنند، افزایش دهند و به این ترتیب آن‌ها را از همه عوامل مخرب و دشمنان

دین و ملت مسلمان ایران دور و حفظ کنند. همچنین تلاش کنند که با بهبود بینش دانش‌آموزان، نگرش آن‌ها را که مشتمل بر همه احساسات، تمایلات و انگیزه‌های آن‌هاست، تقویت کنند تا استعدادها و توانایی‌های بالقوه آن‌ها به فعلیت برسد و تحقق یابد.

۵. راه‌اندازی گروه‌های مجازی به منظور حمایت فراشناختی

حمایت فراشناختی دانش‌آموزان در شبکه‌های اجتماعی مجازی، از دیگر راهبردهای مشاوران مدرسه‌های امروز است. مشاوران مدرسه‌ها همواره باید تلاش کنند، با تشکیل کارگروه‌هایی در شبکه‌های اجتماعی مجاز و مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش فرصت‌هایی فراهم سازند و به آموزش مهارت‌های خودتنظیمی، خودراهبری و خودتصمیم‌گیری به دانش‌آموزان بپردازند. در چنین حالتی می‌توانند به آن‌ها کمک کنند تا از مراجعه به منابع و یا افرادی که درصد آسیب‌رساندن به هویت دانش‌آموزان هستند، دوری کنند.

تقویت خود دانش‌آموزان موجب می‌شود، به جای اینکه آن‌ها برای هر مسئله‌ای به مشاور مراجعه کنند، آن‌قدر قوی شوند که خودشان به تصمیم‌گیری‌های لازم بپردازند و به‌خوبی خود را راهبری کنند.

جمع‌بندی

به‌طور کلی می‌توان گفت برای حفظ هویت دانش‌آموزان در دنیای مجازی و یا شبکه‌های اجتماعی نمی‌توان صرفاً آن‌ها را ارشاد کرد که از حضور در شبکه‌های مجازی خودداری کنند.

بلکه لازم است که مشاوران مدرسه‌ها با تشکیل کارگروه‌هایی در فضای مجازی به منظور حمایت‌های شناختی، عاطفی، مهارتی - حرکتی، فراشناختی و فراکنشی، جایگزین‌هایی برای دانش‌آموزان مهیا سازند که با درگیر شدن در این کارگروه‌های جذاب، کمتر فرصت یابند که در سایر گروه‌های مجازی حاضر شوند. این کارگروه‌ها باید تا حدی برای آن‌ها جذاب باشد که از حضور در کانال‌های دیگر بی‌رغبت شوند. در این راستا مشاوران مدرسه‌ها می‌توانند با مراجعه به شبکه‌های مجازی مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش، به مدیریت و هدایت رفتار دانش‌آموزان در فضای مجازی اقدام کنند.

